

Lietuvos etninės įtampos kaip didžiųjų istorijos naratyvų priešpriešų išdava

prof. dr. Alfredas Bumblauskas

Straipsnis parengtas mokslo tyrimų projekto „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija, vaizdinys ir modernūs tapatumai“ metu. Projektą finansavo Lietuvos Mokslo Taryba, sutarties Nr. VAT-19/2010.

1. Įtampos ir jų priežastys

Jei vartojame sąvoką Lietuvos etninės įtampos, tai visų pirma turime omenyje lietuvių ir Lietuvos lenkų santykius. Šios įtampos tiesiogiai atsispindi tarpvalstybiniuose Lietuvos–Lenkijos santykiuose – jų būklės suprastėjimas šiandien niekam nebekelia abejonių. Nekelsime klausimo, kiek Radislavo Sikorskio užsienio politika koreliuoja su Baracko Obamos ar kitų didžiųjų Europos šalių „perkrovos“ su Rusija politika. Šiuolaikinė Lenkija ilgai laikėsi „Solidarumo“ vadų ir jų autoriteto Jerzy Giedroyco Paryžiaus „Kultūroje“ suformuotos Lenkijos Rytų politikos. Apie tai esame rašę specialiai¹. Čia pridursime – šiuolaikiniai autoriai J. Giedroyco ir jo idėjinio partnerio J. Mieroszewskio ULB koncepciją vadina „didžiąja *Kultūros* strategija“ ir laiko ne tik regiono „nacijų rekonstravimo“ proceso paradigminiu faktoriumi, bet dar svarbiau – laiko fenomenu, kuris neleido įsižiiebtį mūsų regione dar vieniems Balkanams². Tačiau šiandien Lenkijoje oficialiai svarstoma, kad J. Giedroyco linija yra pasenusi, o Lenkijai reikia užimti reikšmingą vietą šalia Paryžiaus ir Berlyno kontinentinės Europos trikampyje. Jame Varšuva būtų svarbiausias vektorius santykiuose su Rusija.

ULB koncepcijos principus, nors ir be gilesnės refleksijos, ilgai atitiko ne tik Lenkijos, bet ir Lietuvos tiek užsienio, tiek vidaus politika, o autoritetais buvo Jonas Paulius II ir Cz. Miłoszas. Lietuvos viešajame gyvenime akivaizdžiai matėsi dalies lenkų tautinės mažumos, lojalios Lietuvos valstybei pozicija. Šiandien apie tai galime prisiminti su nostalgija, nes į pirmą visuomeninio gyvenimo planą išėjo: Lietuvoje „tomaševskininkai“, o Lenkijoje – tradicinė „endekinė“ (pagal Lenkijos tautininkų partijos santrumpą ND) linija. Tiek vieniems, tiek kitiems Vilnius tėra Lenkijos „kresai“. Šiai pozicijai, kaip žinia, nuosekliai ir esmingai oponavo J. Giedroycas ir jo aplinka, šiam naratyvui alternatyvą formavo Lenkijos historiografijos autoritetai Juliuszas Bardachas ir kiti, nuosekliai suformavę LDK istorinio subjektiškumo ir jos poveikio Lietuvos Respublikos atkūrimui

¹ A. Bumblauskas. Aktualieji ir istoriniai Europos regionai: Lietuvos Didžioji Kunigaikštija, ULB, Vidurio Rytų Europa // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai (specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 7), sud. A. Bumblauskas, G. Potašenko. Vilnius, 2009, p. 17–37; Idem. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija ir jos tradicija. Vilnius, 2010, p. 279–283

² Žr. pvz.: T. Snyder. Tautų rekonstrukcija: Lietuva, Lenkija, Ukraina, Baltarusija 1569-1999. Vilnius, 2009 (Yale, 2003; Sejny, 2006) p. 1–6, 247–262, 292–316.

koncepciją. Taigi, šiandien iš naujo iškilo kraštutinės tautininkiškos doktrinieriškos pozicijos. Šioms pozicijoms atpažinti ir pasitelkiame vadinamąją Didžiųjų naratyvų teoriją.

Galima būtų šios teorijos požiūriu analizuoti didžiuosius Lenkijos istorijos naratyvus – tiek etnoligvistinį R. Dmowskio ir jo vadovaujamos „endecijos“ požiūrį į „kresus“ ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos istoriją, tiek paternalistinę Józefo Piłsudskio iliuziją sukurti buvusios Abiejų Tautų Respublikos ar net visos Vidurio Rytų Europos erdvėje federaciją, kuri taptų problema tiek Maskvai, tiek Berlynui. Bet šiuos naratyvus, jų alternatyvas Lenkijos istorinėje kultūroje, taip pat priešpriešas su Lietuvos istorijos naratyvais esame specialiai aptarę³. Vis dėlto mandagumas reikalauja pirmiausia aiškintis savo kieme, taigi, kalbėti apie Lietuvos realijas. Jerzy's Giedroyc'as net 1999 m. kalbėjo apie Lenkiją tebevaldančius Romano Dmowskio ir Juzefo Piłsudskio „karstus“⁴. Mes analogiškai galėtume vadinti A. Smetoną ir tautininkus, kurie tebevaldo Lietuvos protus. Šio naratyvo atpažinimui (be ko neįmanoma suvokti jos ribotumo), galimai jo alternatyvai Lietuvos istorinėje kultūroje bei jų abiejų sąlyčiui su Lietuvos lenkų ir kitų tautinių mažumų problematika ir skirtas šis straipsnis.

2. Didieji naratyvai

Jų atradėjas – prancūzų filosofas ir sociologas Jean-François Lyotard'as⁵. Didieji naratyvai (pranc.: méta récits, grands récits, maître-récits; angl.: metanarratives, grand narratives, master narratives; vok.: Metanarrativen, Großerzählungen, Meistererzählungen) apibrėžiami kaip dramatiški lengvai papasakojami pasakojimai, tačiau pateikiantys ilgalaikės raidos linijas ir ideologinę žinią su konkrečiomis veikimo nuorodomis, sujungia mokslinius tyrinėjimus su visuomenės istorinės sąmonės vaizdiniais, apeliuodami į emocijas, jie tarnauja kolektyvinio identiteto kūrimui⁶. Tai gali būti konceptualios istorinės mikrosintezės, kurių istorikams dažnai ir

³ A. Bumblauskas. Gegužės 3-osios konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys // 1791 metu gegužės 3 dienos konstitucijos ir trečiųjų Lietuvos ir Lenkijos valstybių įstojimo į Europos Sąjungą metinių iškilmingo minėjimo ir konferencijos medžiaga. Vilnius, 2007, p. 79-99; Idem. Konstytucja 3 Maja a amnezja historyczna Litwy i Polski = Gegužės 3-iosios konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys // Spotkania w Trybunale Konstytucyjnym: Z okazji obchodów święta Narodowego Trzeciego Maja (w latach 2007, 2009, 2010): O budowie demokracji i kultury politycznej. Warszawa, 2010, p. 13-32; Idem. LDK paveldo dalybos ir „Litva-Letuva“ distinkcijos konceptas // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“ (specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 5). Vilnius, 2008, p. 15-66; Idem. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija ir jos tradicija. Vilnius, 2010, p. 9-11, 261-315.

⁴ „Wielokrotnie podkreślaliśmy w *Kulturze*, że Polską wciąż rządzą dwie trumny Piłsudskiego i Dmowskiego“ – Sto lat polskiego losu: z Jerzym Giedroyciem rozmawia Krzysztof Masłoń, in: *Plus Minus*, 53/1999, Warszawa, 31 grudnia 1999. Prieiga per internetą: <<http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje21/text18p.htm>>

⁵ Anot tyrinėtojų, marksistinio arba komunistinio „didžiojo naratyvo“ kritikos pradžia ieškotina 1977 m. J.-F. Lyotard'o veikalė „Instructions païennes“. Vis dėlto šiuo požiūriu svarbiausiu laikomas 1979 m. J.-F. Lyotard'o veikalas (J.-F. Lyotard. *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*. Paris, 1979; Lyotard J. F. Postmodernus būvis. Šiuolaikinį žinojimą aptariant. – Vilnius, 1993). Žr. K. Lee Klein. In Search of Narrative Mastery: Postmodernism and the People without History, *History and Theory*, Vol. 34, No. 4 (Dec., 1995), p. 280.

⁶ A. Megill. Grand Narrative and the Discipline of History // F. Ankersmit, H. Kellner (Hg.). *A New Philosophy of History*, Chicago, 1995, S. 151-173. A. Megill'o „didžiųjų naratyvų“ apibrėžimą pateikia ir: K. H. Jarausch. Die Krise der nationalen Meistererzählungen: Ein Plädoyer für plurale, interdependente Narrative // K. H. Jarausch, M. Sabrow

kurti nebereikia, nes jau vienu ar kitu pavidalu egzistuoja – istorikams reikia tik pasirinkti. Didžiaisiais pasakojimais galima laikyti ne tik akademiškai grindžiamus, bet ir meninius tekstus, ir netgi kitų meno sričių – dailės ar architektūros⁷ – projektus, kuriančius tam tikrus vaizdinius, kurių net nebūtina rekonstruoti ir pervesti į tekstą. Apskritai didžiuoju pasakojimu reikėtų laikyti aprioriškai priimamą ir neargumentuojamą teiginių visumą.

Šiandien dažniausiai yra išskiriami su tautine emancipacija ir nacijos idėja susijęs nacionalistinis naratyvas, su socialine emancipacija bei klasės idėja susijęs marksistinis naratyvas ir su laisvės ir moderno idėjos sklaida susijęs liberalusis naratyvas. Pagrindinės sąvokos, kurios organizuoja šiuos didžiuosius naratyvus arba ideologines paradigmas yra atitinkamai nacija, klasė ir modernas. Visų šių naratyvų ištakos aptinkamos jau po Prancūzų revoliucijos ir kildinamos iš Apšvietos epochoje atsiradusio „pažangos“ istorijos modelio, savo ruožtu keitusio viduramžinių „išganymo istorijos“ modelį⁸. Skirtingos praeities interpretacijos, kurios rungiasi tarpusavyje dėl aiškinimo viršenybės (vokiškai ši teorinė sąvoka vadinama *Deutungshoheit*), yra būdingos visoms modernioms visuomenėms. Paprastai įsitvirtina tie istoriniai pasakojimai, kurie reflektuoja esamojo laiko kultūrinės srovės, pajėgia sukelti atgarsį tiek mokslinės disciplinos viduje, tiek išorėje.⁹

Pagal Lyotard'ą didieji pasakojimai yra būdingi būtent modernybės epochai, o postmoderniais laikais žmonės nebetiki „didžiaisiais naratyvais“, nes didieji naratyvai vienas kitą atmeta, yra „totalizuojantys“¹⁰. Net pačią postmodernybę Lyotard'as apibrėžia kaip nepasitikėjimą didžiaisiais naratyvais. Pereinant nuo modernybės į postmodernybę, Lyotard'o manymu, „didieji pasakojimai“ turėtų užleisti vietą „mažiesiems“ („petits récits“), kukliesiems arba „lokaliesiems“ naratyvams, postmodernybė – fragmentacijos ir pliuralizmo amžius.

Lyotard'o „didžiųjų naratyvų mirties“ koncepcija labai išpopuliarėjo¹¹. Vis dėlto, autoritetingu J. Rūseno teigimu, „nėra jokio kultūrinio identiteto be didžiųjų pasakojimų“¹². Iš „didžiųjų pasakojimų“ ypatingo vaidmens pripažinimo, regis, gimsta naujų naratyvų konstravimo

(Hg.). *Die historische Meistererzählung. Deutungslinien der deutschen Nationalgeschichte nach 1945*. Göttingen, 2002, S. 142.

⁷ Pvz.: stalininio architekto Boriso Iofano ir modernizmo klasiko Le Corbusier kūrybinę priešstatą 1937 m. Maskvos Sovietų rūmų konkurse, o taip pat to paties Boriso Iofano bei hitlerinio architekto Alberto Speero kūrybinių susigretinimą 1937 m. pasaulinėje parodoje Paryžiuje. Už šią idėją bei kitas pastabas esu dėkingas prof. Algiiui Vyšniūnui.

⁸ K. H. Jarausch, *Die Krise der nationalen Meistererzählungen...*, S. 143–152.

⁹ K. H. Jarausch, M. Sabrow. „Meistererzählung“ - Zur Karriere eines Begriffs // K. H. Jarausch, M. Sabrow (Hg.). *Die historische Meistererzählung. Deutungslinien der deutschen Nationalgeschichte nach 1945*. Göttingen, 2002, S. 16.

¹⁰ Lyotard J. F. *Postmodernus būvis*. Šiuolaikinį žinojimą aptariant. Vilnius, 1993, p. 6. Žr. taip pat: A. Munslow. *Deconstructing History*. London, New York, 1997, p. 14–15.

¹¹ Žr. pvz.: W. Schultz. The Ambivalence of our postmodern condition: Lyotard's diagnosis and prognosis. Prieiga per internetą: <<http://www.costis.org/x/lyotard/schultz.htm>>

¹² Žr.: J. Rūsėn. *Istorika*, p. 272.

programos¹³, įgavusios metaforišką „atminties vietų“ pavadinimą. Jos konstruoja naują ir atvirą, nacionalinistinę¹⁴ ir net liberalųjį naratyvus peržengiantį, „didįjį pasakojimą“.

Taigi, realios didžiųjų naratyvų mirties dar teks palaukti, todėl mums tebeturėtų būti aktualu idėjos, kurios kalba apie dominuojančio ir šalutinių naratyvų santykių dialektiką. Istorinės praeities sudabartinimai įgauna „didžiojo naratyvo“ statusą, jei jų autoritetu ir verte neabejojama ar jie bent jau yra vyraujantys visuomenėje, ir kartu jei jie suformuoja „magnetinį lauką“, kuris pajėgus integruoti skirtingus istorinio sudabartinimo elementus. Kiek ir kol šie „didieji pasakojimai“ patenkina visuomenės identiteto poreikius, jie veikia socialiai integruojančiai ir reaguoja į visuomenės pokyčius. Taigi, „didieji pasakojimai“ visada įkūnija socialinę galią. Jie yra įsteigiami ir „prastumiami“, jie turi įsitvirtinti nugalėdami kitus požiūrius arba būti jų nustumtais. „Alternatyvūs“ pasakojimai („Alternativ- und Gegenerzählungen“), kritikuoja dominuojančius istorinius pasakojimus. Tačiau tol kol jie tepateikia dalinį matymą, tol jie nepajėgia pakeisti didžiojo pasakojimo.¹⁵ Taigi, naratyvų dialektika neužkerta kelio naujų „didžiųjų naratyvų“ paieškoms.

3. Dominuojantis Lietuvos istorijos naratyvas

Apie jį (ar apie juos daugiskaita – jei skirsime bent jau J. Basanavičiaus ir Maironio pasakojimus), o taip pat apie jo priešpriešą Lenkijos istorijos naratyvams esu specialiai rašęs¹⁶. Nėra reikalo ir vietos tas mintis kartoti – pabandydysime jas suschematinti ir pateikti dominuojančio naratyvo teiginius, o jiems priešpriešinti alternatyvių mažųjų naratyvų teiginius ir vaizdinius. Abi tezių grupes pavadinsime sąlyginai „patriotų“ ir „kosmopolitų“ stovyklomis, būtinai rašant su kabutėmis, nes taip ironizuojame pirmųjų pastangas monopolizuoti patriotizmą (kurio net nežada atsisakyti alternatyvūs naratyvai). O antrųjų stovyklos vardą rašome su kabutėmis už nesugebėjimą suformuluoti nuoseklaus visuomenei suvoktino naratyvo, už nesuvokimą, kad tariamo „objektyvumo“ pagrinduose glūdi naratyvinės matricos.

Dominuojančio naratyvo teiginius galima lengvai dokumentuoti nuorodomis į tekstus nuo Simono Daukanto ir J. Basanavičiaus iki Adolfo Šapokos ir šiuolaikinių tautininkiškų laikysenų. Tiesa, kai kam schema gali pasirodyti perdėtai radikalizuota, nes ne visuose naratyvo atspalviuose

¹³ P. Nora (dir.). *Les lieux de memoire*. T. 1-3, Vol. 1-7. Paris, 1983–1992; *Deutsche Erinnerungsorte* / Hg. E. François, H. Schulze. Bd. I-III. München, 2001–2002.

¹⁴ Etninio nacionalizmo atsisakymas ne visada veda prie bet kokio nacionalizmo atsisakymo – pilietinio, politinio ar liberalaus nacionalizmo koncepcijų šalininkai paprastai remiasi: L. Greenfeld. *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Harvard, 1992.

¹⁵ K. H. Jarausch, M. Sabrow. „Meistererzählung“..., S. 16.

¹⁶ A. Bumblauskas. Lietuvos istoriniai „didieji pasakojimai“ ir Vilniaus paveldas // Naujas Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas (Specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 8), Red. kol. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko. Vilnius, 2009, p. 15–47.

rasime pritarimą liaudies istorikams ir etimologams pradėdant Č. Gedgaudu, tačiau kaip tada paaiškinti akademines regalijas, kurios šiandien suteikiamos kai kuriems iš jo pasekėjų? Lygiai taip pat daug kas šalinis Jekaterinos ar N. Muravjovo. Vis dėlto esame įsitikinę, kad „lietuvybės“ pagal Tautinio atgimimo sampratą ieškojimas ir tariamas suradimas ikimodernybėje arba LDK epochoje (taigi, iki XVIII a. pab.) nuosekliai atveda prie pozicijos, kad tokiai tariamai surastai lietuvybei pavojų kėlė Gegužės 3-iosios šalininkų stovykla (taigi, besimodernizuojančios ir atsinaujinančios Lenkijos stovykla), o išsigelbėjimą nešę targovitenai su Rusijos durklų pagalba, o vėliau „kilniaširdiškai“ Lietuvą nuo lenkų gynė bolševikai. Bet juk taip gauname nuoseklią schemą: Ignotas Masalskis, Jekaterina ir paskutinis LDK padalijimas, N. Muravjovas ir jo kovos su „lenkų pradmenimis“ politika, Leninas, G. Čičerinas ir Stalinas su bolševikiniu Vilniaus klausimo sprendimu.

Tokia laikysena gali sukelti šoką tiems „patriotams“, kurie siekia monopolizuoti partizaninį karą po II Pasaulinio karo. Bet juk šio karo vertinimo koncepcija – ne tik kaip partizaninio karo (o juo labiau „pilietinio karo“), o kaip Lietuvos karo su SSRS suformulavo ne „patriotų“ stovykla, o B. Gailius ir kiti „Naujojo Židinio“ autoriai, priskirtini alternatyviam krikščioniškam naratyvui. Juk lygiai taip pat apie XIX a. pradžios kolaborantus, niekšystes ir išdavystes rašė (o ne rėkė) liberalas arba „kosmopolitas“ Vincas Trumpa, o 1792 m. targovitenų, akivaizdžiai laikytinų išdavikais, stovykloje vertybių ieško būtent „patriotai“.

Lentelėje alternatyva (pavadinta „kosmopolitų“ pozicija) yra taip pat schematizuota, nes didžiajam naratyvui oponuojantys teiginiai yra kilę iš skirtingų idėjinių ir teorinių kontekstų (paminėkime tik krikščioniškąjį ar liberalųjį naratyvus), nors senosios Lietuvos istorijos požiūriu daugelyje tezių galima pateikti nuorodas į E. Gudavičiaus darbus¹⁷.

4. Schema: „patriotai“ – „kosmopolitai“

Didžiojo naratyvo teiginiai/vaizdiniai	Vaizdiniai iš mažųjų naratyvų ar besiformuojanti alternatyva
Aukso amžius: pagoniškoji Baltų Atlantida. Lietuvos kultūros vertės remiasi visų pirma pagonybe	Aukso amžius: šiuolaikinė Antroji Lietuvos Respublika, o taip pat Pirmosios Respublikos bei LDK paveldas. Lietuvos kultūros vertės remiasi visų pirma krikščionybe

¹⁷ E. Gudavičius. Lietuvos europėjimo keliais: istorinės studijos. Sud. A. Bumblauskas, R. Petrauskas. Vilnius, 2002.

Nelaimės nulemia „susiedai“ (lenkai, rusai, vokiečiai, žydai) ir jų klastos. Viena iš svarbiausių nelaimių priežasčių – krikštas, nes sulenkino lenkų kunigai	Nelaimės nulemia civilizacinė periferinė pozicija Viena iš svarbiausių nelaimių priežasčių – krikšto vėlavimas, sulenkėjimo priežastis – Lenkijos kultūrinis pranašumas, todėl susilenkinome patys (1697), bet ne lietuvių kalbos, o rusėnų kalbos sąskaita
LI kulminacija – neįvykusi Vytauto karūnacija 1430	LI kulminacija – Baltijos kelias, Kovo 11-oji, Sausio 13-oji
„Užmirimas“ prasideda 1385 (Krėvos sutartis), 1387 (Lietuvos krikštas), 1430 (Vytauto mirtis) arba 1569 (Liublino unija). „Užmirimo“ turinys – „lietuvybės“ sulenkėjimas. Dėl „užmirimo“ kaltas Jogaila, o taip pat Liublino unija, taigi – Lenkija.	„Užmirimas“ prasideda 1795, didieji praradimai 1831–32 ir 1863–64, o taip pat 1940. „Užmirimo“ turinys – LDK sunaikinimas, prijungimas prie Rusijos. Dėl „užmirimo“ kalta III padalijimo autorė Jekaterina, taigi – Rusija
LDK aukso amžius: ankstyvųjų kunigaikščių imperija arba „baltiškoji rekonkista“	LDK aukso amžius: Lietuvos Statutų epocha (J. Jaroševičius), o taip pat Baroko, senojo Vilniaus universiteto ir Gegužės 3-iosios epocha.
LDK istorijoje vertinami imperinė politika ir užimti plotai. Vytautas – didybės apogėjus	LDK istorijoje vertinami teisės tradicijos, konfesinė pakanta ir tolerancija. Vytautas – kelio į Europą pradžia
Vėlyvojoje LDK kultūroje vertinami visų pirma lietuviybės „šauksmai tyruose“: Mažvydas, M.Daukša, K.Sirvydas	LDK istorijoje vertinama daugiakultūriškumas, Lietuvos kultūros variantai sukurti ne tik lotynų, bet ir rusėnų (P. Skorina, Lietuvos metraščiai, Statutai ir Metrika) ar net lenkų (nuo Radvilų Biblijos iki Adomo Mickevičiaus) kalbomis
Gudų / rusėnų nėra. Kultūrinė, etninė, religinė LDK įvairovė nerūpi	LDK – gudų / rusėnų pilietinės, kultūrinės, religinės ir, galiausiai, etninės tapatybės, atskiros nuo Maskvėniškos, genezės terpė

Lietuvą nuo Lenkijos ir „jos“ Konstitucijos gynė targovitenai, o išgelbėjo III padalijimas ir Jekaterina, vėliau Muravjovas Korikas (kovojęs su „lenkų pradmenimis“ Lietuvoje), o XX a. I p. – Leninas ir Stalinas	Lietuvą nuo Rusijos išgelbėjo geopolitinė niša po I PK ir savanoriai ir Vakarų pagalba.
Gegužės 3-iosios konstitucijos atmetimas ir 1792 karo su Rusija nutylėjimas. Vertybė – targovitėnų pozicija	Gegužės 3-iosios konstitucija – vertybė, ypač su Lenkijos ir Lietuvos „Tarpusavio Įžadu“. Pasipriešinimo Rusijai svarstymo 1792.07.23 posėdyje suradimas ir akcentavimas.
Naujoji istorija	
Geriau būti po rusais, o ne po lenkais (Voldemaras)	Berlynas ir Maskva Lietuvos nepasigailės (M. Sleževičius 1921 m.)
Pagyros 1920.07.12 sutarčiai su Sovietų Rusija ir 1921-ųjų rudens II P.Hymanso projekto nutylėjimas	Entuziazmo stoka dėl 1920.07.12 sutarties II str. slapto protokolo ir 1921-ųjų rudens II P.Hymanso projekto alternatyvos svarstymas
1940.06.15 A. Smetonos bridimas per Lieponą – heroizmas, taigi A. Smetona – didvyris	1940.06.15 nakties balsai – 5 prieš 5, gėdingas protesto notos ir Lietuvos politinio elito elgsenos klausimas, taigi A. Smetona – bėglys
Vertybė – 1938 konstitucija ir „tvirta“ smetonininkų ranka	Vertybė – partizanų 1949.02.16 deklaracijos apeliacija į 1922 konstituciją ir demokratiją
Patriarchai, autoritetai ir autoriai	
J. Basanavičius / Maironis	M. Römeris / A. Viskantas
A. Šapoka	Z. Ivinskis
Išėivijos dovanos: Č. Gedgaudas, J. Statkutė, Pichel-Pikelis?	Išėivijos autoritetai: V. Trumpa, S. Sužiedėlis
„Tyli“ ir „garsis“ antigudavičinė opozicija	E. Gudavičius
A. Patackas: mūsų Sokratas – Vydūnas	T. Venclova: mūsų Sokratas – V. Kavolis

R. Ozolas, B. Genzelis, spaudos lenktyniavimas patriotizmo temoje	N. Putinaitė, Š. Liekis, R. Miknys, „Naujasis Židinys“ ir „Kultūros barai“
Vertybės ir politinės bei geopolitinės orientacijos	
„Gerųjų“ pavyzdžių iškėlimas ir apologetinis santykis su „aukso amžiumi“, priešininkų kaltinimas „praeities juodiniu“. Vėlavimo koncepcijos demagogiškas gretinimas su siekiais menkinti pokario partizanų karą.	Kritinis santykis su visa praeitimi ir „vėluojančių“ procesų pamatymas (nors E. Gudavičius apie Lietuvos istorijos grožį vėlavimo įveikoje). Oponentų vertinimas kaip „liaudies istorikų ir etimologų“
Doktrinieriškumas: visi oponentai yra tautos priešai – nuo liberalų ir kitokios konstitucinės opozicijos iki „penktosios kolonos“	Dialogiškumas: vertybių esama ir „patriotų“ pusėje (pvz., kai kurie Maironio ar A. Šapokos naratyvo aspektai, autoritetingomis laikomos A.J.Greimo, N. Vėliaus ir G. Beresnevičiaus koncepcijos, nors jos buvo skirtos „patriotų“ siekiamai monopolizuoti pagonybei)
Tarpukario ir šiuolaikiniai tautininkai	Konstitucinės partijos
Tvarka, žemė (su ūkiu, sūnum ir ažuolu), imperija	Respublika, demokratija
Kaimas, agrarinis ir patriarchalinis gyvenimo būdas	Miestas, verslas, modernybė
Kultūros „grynumas“, zanavykų (t. y. lietuvių) kalbos komisija, lietuvių abėcėlė be W	Kultūros heterogeniškumas ir įvairumas, lietuvių tarmės, Europos kalbos, W ir kitos lotynų abėcėlės raidės
Antilenkiškumas ir prorusiškumas	Prolenkiškumas ir provakarietiškumas
Geopolitinė orientacija – Rytai (targovitėnai, tautininkai, antiES ir antiNATO partijos)	Geopolitinė orientacija – Vakarai (K.N.Sapiega, T.Kosciuška, M. Sleževičius ir K. Pakštas, 1990-ųjų Kovo 11-osios ir 2004-ųjų kūrėjai)
Autoritetas nejučia (?) – A. Duginas ir jo eurazinė geopolitika, rekomenduojanti įtampą su Lenkija	Geopolitiniai autoritetai – J. Giedroycas ir Z.Brzezinskis

Strateginis partneris: „Baltoskandija“, priešpriešinant geopolitinę orientaciją į Šiaurės Europą Vidurio Europai	Strateginis partneris: Lenkija ir JAV, tačiau nesupriešinant geopolitinių orientacijų į Šiaurės ir Vidurio Europą
2004-ieji: pavojingas atsivėrimas globalizacijai	2004-ųjų permaina – geopolitinė revoliucija ir vertybė
Etninė tautos samprata – „Lietuvių tauta“	Pilietinė tautos samprata – „Lietuvos tauta“
Etnonacionalizmas	Pilietinis / liberalus nacionalizmas
Santykis su Tautinėm mažumom	
Tautinės mažumos – svetimų blogų „susiedų“ palikimas (išskyrus nepavojingus karaimus ir totorius)	Viena iš kultūros įvairumo ir demokratijos apraiškų
Lietuvos lenkai – Lenkijos lenkai palikti Lietuvoje (lenkų „ND“ pozicija) arba polonizuoti lietuviai (taip pasakytų lietuviškieji „endekų“ atitikmenys tautininkai)	Lietuvos lenkai – autochtonai, LDK natūralių kultūrinių procesų (akultūracijos) rezultatas / „starolitvinių“ palikuonys
Lietuvos žydai – komunizmo šaukliai ir talkininkai	Lietuvos žydai – modernizacijos agentai (pagal J. Slezkine „Žydų šimtmetis“ koncepciją)
Lietuvos baltarusiai – LDK paveldą ir „LDK slavų kanceliarinę“ kalbą „prichvatizuojanti“ mažuma	Lietuvos baltarusiai – LDK autochtonų rusėnų palikuonys
Skonis	
K. Šimonis, šiuolaikinis liaudies menas	Profesionalusis modernusis menas (nuo „Ars“ iki S. Kuzmos)
Romantizmas ir sentimentalizmas, pvz.: Vilčinsko „Grįžtu į Lietuvą“	Rokas. Pokalantinis 1972 m. vengrų grupės „Omega“ dainos perdainavimas – „Laisvės nėra, ji pražuvo vakar Kaune“. „Antis“ ir Roko maršai

5. Post Scriptum

Schema neapima „patriotų“ evoliucijų link „kosmopolitų“ (pvz., S. Gedos mintis apie E. Gudavičių, „padariusį revoliuciją mūsų galvose“), neapima bendražmogiškų humanistinių dalykų, o juo labiau „prasto skonio“. Ji neapima „landsbergistų“ ir „brazauskininkų“ priešstatos (nors yra daug „patriotų“, siekusių šių stovyklų autoritetus, o ypač V. Landsbergį, paversti savo vėliavom ir doktrinos dalimi). Šios priešstatos istorinėje dimensijoje dažniausiai atsiduria tik laikotarpis po 1940-ųjų su pokario partizanų karu ir sovietmečiu.

Kiekviena koncepcija moksle yra vertinama tiesos, naudingumo ir estetiškumo požiūriu. Galbūt taip galima įvertinti ir didžiuosius naratyvus. „Kosmopolitų“ laikysena yra arčiau mokslo, nes būtent jų pozicija leidžia bendrauti su tarptautine mokslininkų auditorija. Jų pozicija yra naudingesnė politiškai, nes leidžia kalbėtis su kaimynais ir tautinėmis mažumomis. Be to, ji yra ir estetiškai turtingesnė, nes apima daugiau Lietuvos paveldo ir kultūros formų nei „patriotų“ pozicija.

6. Išvada

Lietuvoje atgimė, o tiksliau, niekur nebuvo dingęs tebedominuojantis lietuviybės modelis, kuriam Lietuvos nelaimių ir nuosmukio šaltinis yra kaimyninės tautos – „susiedai“. Toks modelis, gimęs XIX amžiuje buvo reikalingas atgimstančiai ir savo kultūros identitetą įtvirtinti siekiančiai tautai. Tačiau po 2004-ųjų geopolitinės ir geocivilizacinės revoliucijos toks modelis yra akivaizdus anachronizmas, tuo pačiu bejėgis prieš euroatlantinės integracijos ir globalizacijos iššūkius. Dar daugiau – jis grąžina Lietuvą į konflikto su Lenkija ir Vakarais būseną, kam talkina vėl išskylantis žymios dalies Lietuvos lenkų pasirinkimas – grįžti prie „endekinės“ Lietuvos ir Vilniaus kaip Lenkijos „kresų“ interpretacijos.

Išeitis: vietoj gynybinio, uždaro, direktyvinio, siauro chronologiškai ir kultūriškai, antilenkiško ir antivakarietiško modelio – liberalaus ir atviro tautiškumo modelis. Be jo nesusikalbėsime nei su Vakarais, nei su Europa, nei su Lenkija, nei su Lietuvos lenkais ir kitom tautinėm mažumom. Aišku, to reikėtų aplinkėti ir Lenkijos, ir Lietuvos lenkų strategams – grįžti prie Jerzy Giedroyc'o ir „Solidarumo“ Rytų užsienio politikos modelio. Kitaip, tiek Lenkija, tiek Lietuva, tiek lenkai, tiek lietuviai bandys „įtikti“ kaimyninei, bet kitokiai – Rusijos civilizacijai. Istorija rodo, kad tai – iliuzija.